

6.Шинкаренко В.Г. Управление единой транспортной системой Украины // Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб. наук. праць. Вип.14. – Харків: УкрДАЗТ, 2003. – С.26-28.

Отримано 28.09.2007

УДК 330.131.7

Р.О.ПІСКУНОВ

Харківський інститут банківської справи УБС НБУ

ГЕНЕЗИС ДЕФІНІЦІЇ РИЗИКУ

Досліджується еволюція західних і вітчизняних теорій ризику. Узагальнено підходи до інтерпретації категорії “ризик”, уточнено трактування сутності “ризик” і “надійність суб’єкта реального сектора”, визначено його місце в системі економічних категорій, поглиблено теоретико-методичні засади аналізу ризиків підприємницької діяльності.

Радикальні перетворення української економіки, що переводять її на ефективний ринковий механізм функціонування, обумовлюють економічну волю, що супроводжується рядом найважливіших позитивних і негативних явищ соціально-економічного характеру і використовують іноді нетривіальні механізми, що часом не відповідають первісним планам і цілям проведеної реформи.

З одного боку, українській економіці властиві: нестаціонарність, підвищена ризикованість для інвесторів, нестійкість параметрів (наприклад, у податковому законодавстві), власна система ціноутворення і взаємних розрахунків (бартер, неплатежі), інфляція та ін. З іншого боку, темпи виходу економіки України з кризи залежать, насамперед, від вирішення такої стратегічної проблеми як капіталовкладення в реальний сектор економіки, що приведе до активізації реалізації основних засобів.

У той же час, на думку багатьох аналітиків, залишається поза увагою проблема впливу проведених реформ в Україні на ризик-менеджмент, зокрема на управління фінансовими ризиками суб’єктів реального сектора. Оскільки і планування, і управління фінансовими ризиками базується на загальних принципах і підходах, тобто на загальній методології, стає зрозумілим, що одночасно з переорієнтацією вітчизняної економіки у напрямку інвестиційної політики має здійснюватися і перегляд методичних основ управління фінансовими ризиками.

Останнім часом в Україні зростає роль промислових підприємств, які почали більш активно впливати на економічний розвиток, сприяти припливу інвестицій у виробництво, що позитивно впливає на зростання обсягів внутрішнього виробництва, а через перерозподіл доходів і на добробут населення.

Оскільки підвищення добробуту населення та управління фінансовими ризиками суб'єктів реального сектора пов'язані між собою, то стає зрозумілим, що одночасно з переорієнтацією вітчизняної економіки у напрямку соціальної сфери потрібно здійснювати і перегляд методичних основ управління фінансовими ризиками.

Різні аспекти фінансових ризиків висвітлювали в своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені та дослідники: І.Т.Балабанов, І.А.Бланк, В.В.Вітлінський, І.Ю.Івченко, К.Редхе, С.Хью [3-5, 7, 9].

Заслужують на особливу увагу системи фінансових ризиків, розроблені І.Т.Балабановим [3]. Значна увага класифікації фінансових ризиків була приділена у роботі І.А.Бланка [4], що свідчить про те, що в нашій державі намітилася тенденція до динамічного розвитку ризик-менеджменту на підприємстві.

Однак недостатньо обґрунтованим залишається визначення генезису дефініції ризику.

Актуальність дослідження та наявність великої кількості незрозумілих і недостатньо висвітлених місць у сфері управління фінансовими ризиками суб'єктів реального сектора в Україні обумовили основну мету даної роботи – генезис дефініції ризику.

При створенні дослідження для досягнення поставленої мети були вирішені такі завдання: дослідити еволюцію формування наукових уявлень про ризик; визначити його місце в системі економічних категорій; узагальнити підходи до інтерпретації категорії “ризик”, уточнити трактування сутності “ризик”; поглибити теоретико-методичні засади аналізу ризиків підприємницької діяльності.

Державне регулювання в умовах ринку зводиться переважно до встановлення норм здійснення підприємницької діяльності і до податкової системи. Все інше визначається виробником і споживачем, їхньою волею, і в якомусь ступені складається випадковим образом. На цьому етапі ризик-менеджмент стає обов'язковим елементом діяльності економічних суб'єктів усіх форм власності. Складність зв'язків між елементами ринкового механізму, динамічність, відкритість соціально-економічного середовища зумовлює прийняття економічних рішень за умови невизначеності майбутніх результатів. Останнє виступає першопричиною виникнення підприємницьких ризиків, ставить суб'єктів господарювання перед необхідністю ідентифікації основних передумов появи ризикових подій, їх своєчасного прогнозування, оцінки можливих втрат та вжиття відповідних коригуючих дій та заходів, спрямованих на їх управління.

Для початку слід з'ясувати, як співвідноситься між собою ризик та управління. Складність такого роду аналізу полягає в тім, що найча-

стіше з поняттям ризику пов'язують певні події (наприклад, стихійні лиха, катастрофи та ін.), що спричиняють збиток, або ж під ризиком розуміють імовірність цього збитку. Виникає цілком обгрунтоване запитання: як можна керувати такого роду подіями чи їх імовірністю?

Річ тут в особливостях перекладу термінології з ризик-менеджменту. Оскільки ця наука розвивалася в основному в США, то дослідники, які займалися її проблемами в Росії та інших країнах СНД, користувалися англomовною літературою. А в її перекладах не завжди обгрунтовано враховували специфіку термінології. Тому *risk management* перекладали як управління ризиком, що й поклало початок плутанини.

Отже, існування ризиків викликає об'єктивну необхідність управління ними, оскільки специфічність їх прояву висуває межі діяльності економічних суб'єктів. По-перше, це пов'язано з тим, що соціально-економічний ризик має фінансові наслідки. По-друге, це важливо тому, що обсяг доступних фінансових ресурсів суттєво впливає на вибір методу та ефективності управління ризиком.

У процесі дослідження нами виявлено неоднозначність у тлумаченні поняття "ризик" в економіці і підприємництві вітчизняними та зарубіжними вченими. Це пояснюється багатогранністю цієї економічної категорії. Так, у словниках європейських народів слово «ризик» вживається у наближено подібних формах і семантиці, наприклад, в англійській мові «*risk*», албанській «*rezik*», болгарській «*risk*», німецькій «*risiko*», іспанській «*riesgo*», румунській «*risk*», французькій «*risque*», фінській «*riski*», чеській «*risiko*».

Але само поняття "ризик" з'являється тільки в період середньовіччя. В Європі воно зустрічається вже в середньовічних джерелах, але поширюється лише спочатку друкарства, насамперед в Італії й Іспанії. Поняття «ризик» вживається з початку відносно рідко, а зустрічалося найчастіше у сфері мореплавання і морської торгівлі. Морські контракти і їх страхування – це ранній випадок планомірного контролю ризику.

У грецькій мові термін «ризик» співзвучний з терміном «*писа*», що давньогрецькою означає корінь, який, виступаючи над поверхнею ґрунту, може стати небезпечною перепоною на шляху. В німецькій мові *risiko* означає: небезпека, погроза; у французькому – *risque* "ризикувати" (буквально – об'їжджати скелю).

Отже, походження терміна «ризик» у багатьох європейських мовах інтерпретується як відчуття небезпеки. На думку Вольф-Рудігер Гейльмана, ризик – це момент зіткнення з небезпекою (наприклад, як у китайському виразі ризику «*WEI* - *II*», де поєднані два самостійних

слова: «*WEI*» – «нещастя» і «*JI*» – «шанс». Зазначимо, що ієрогліфічний знак китайського слова «*WEI*» майже цілком відповідає значенню японського терміна «*KI*», взятого з виразу «*KI-KEH*» – «випадок, шанс») [15]. Обидва ієрогліфічні знаки мають семантичне насичення «ризик», тобто небезпека, нещастя.

Історія терміну “ризик” дає кілька прикладів, вказуючи, що всі спроби пояснити раціональність в точності виявляються сумнівними протягом того часу. Тільки в XVI-XVII ст. у роботах Ф.Бекона і Дж. Локка вивчається тимчасова складова, мова вже йде не про рішення, а про методи, за допомогою яких виробляються прогнози майбутнього, яке може бути відомим у достатній мірі; особливо те майбутнє, що створюється внаслідок рішень самих людей. Це розуміння з'являється завдяки усвідомленню поняття “ризик”, а також тільки що винайдений в ту епоху теорії ймовірності. Завдяки цим двом науковим напрямкам починається переосмислення логіки при прийнятті рішень.

Вперше наукове, математичне визначення поняття «ризик» було сформульоване понад 200 років тому німецьким математиком Йоганном Ніколаусом Тетенсом (1736-1807 рр.) у праці «Вступ до розрахунку життєвої ренти і право на її отримання», виданій ще в 1786 р. у Лейпцигу. Він запропонував узяти мірою ризику половину величини середньоквадратичного відхилення, вважаючи його обсягом очікуваного збитку страхового закладу, який виникає за умовами договору страхування [16]. Відповідно до цього виникла поширена теза, згідно з якою ймовірність є лише мірою величини ризику, але не може бути ним самим.

Англійський економіст А.Сміт вважав за необхідне включати в прибуток щось подібне до страхової премії як компенсацію ризику, на який відважилась особа, вклавши свої капітали у певну, обтяжену ризиком справу [2]. Тобто у А.Сміта ризик є чинником частки одержаного прибутку.

У сучасній західній економічній літературі розглядають дві теорії ризику: класичну та неокласичну (рис.1).

У XX ст. з'явилися багато різних підходів і альтернативних формулювань до аналізу поняття “ризик”. Але всі теорії були схожі в одному: тільки порівнюючи поведження в різних типах небезпеки, можливо виявити загальну тенденцію і дізнатися, схильний чи не схильний індивід до ризику, чи залежить його сприйняття небезпеки від значення, про об'єкт свого потенційного занепокоєння, перевіряючи будь-яку теорію сприйняття ризику за її здатністю пророкувати і пояснювати, як і які потенційні небезпеки будуть сприймати різні категорії людей (рис.2).

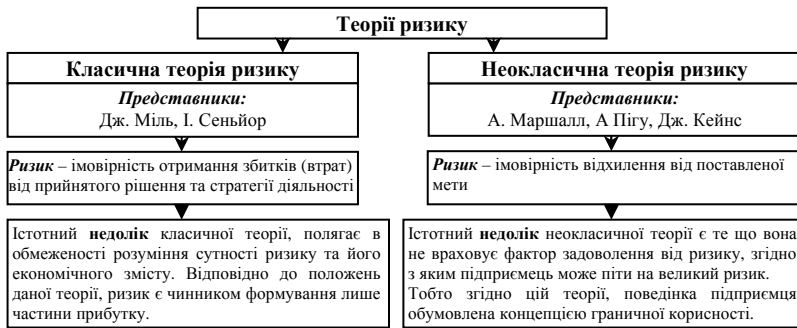

Рис.1 – Сутнісна характеристика теорій ризику

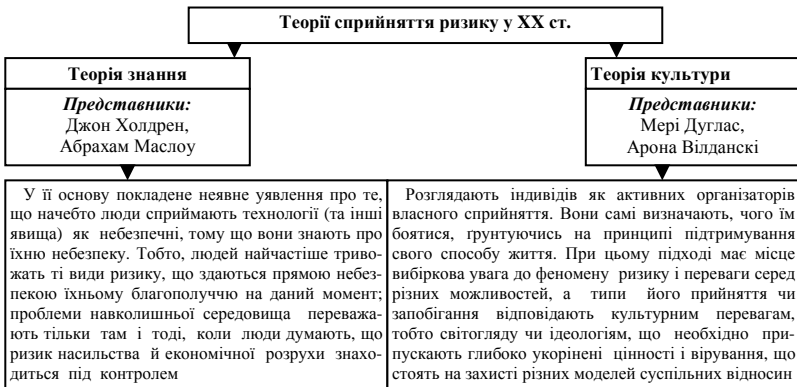

Рис. 2 – Теорії сприйняття ризику у XX ст.

Проблема ризику і його оцінки не є новою для вітчизняної економіки: у 20-х роках XX ст. був прийнятий ряд законодавчих актів, що враховують існування в СРСР виробничо-господарського ризику. В міру становлення адміністративно-командної системи відбувалося знищення реальної заповзятливості, яка притаманна ринковим відносинам, і вже в середині 30-х років до категорії "ризик" було привішено ярлик – буржуазне, капіталістичне, а пізніше згадування і трактування поняття "ризик" цілком зникло зі сторінок словників і енциклопедій. Зокрема, у статті "ризик" "Енциклопедичного словника Гранта" визначалося, що через плановий характер соціалістичної системи господарські ризики мають тенденцію до відмирання. Процес обґрунтування ефективності капіталовкладень в умовах планової економіки і,

відповідно, усі техніко-економічні обґрунтування будь-яких проектів не тільки обходилися без аналізу ризиків, але одною фразою підкреслювали їхню абсолютну не ризикованість. Держава виступала об'єктом ризику і несла відповідальність за негативні наслідки ризикованих подій. Примусове формування економічного поведінки підприємств виключало можливість вибору постачальників, покупців, своєчасного реагування на зміну господарської ситуації, що призводило до штучного збідніння реальної дійсності, недообліку можливої багатоваріантності розвитку, а через це і до обтяжливих наслідків в економіці (табл.1).

Процес реформування економіки України неминуче призвів до необхідності обліку ризику в господарській діяльності, а сама теорія ризику в процесі формування цивілізованих ринкових відносин одержала не тільки свій подальший розвиток, але стала також практично затребуваною.

Серед низки варіантів вживання слова «ризик» можливо відокремити певний семантичний інваріант, пов'язаний, по-перше, з констатацією невизначеності, випадковості результатів ризикованої діяльності і, по-друге, з оцінковим судженням щодо несприятливості, загрози можливих результатів такої діяльності.

Дійсно, вже у відомому «Этимологическом лексиконе русского языка» Ф.Рейфа для слова «ризик» подаються французькі аналоги: *hasard* (випадок) і *dahger* (загроза) [10]. Подібне трактування дієслову «ризикувати» дає В.Даль: «Рисковать ... подвергаться случайности ... опасности ... неудаче» [6]. Семантика цих слів залишається практично незмінною на рубежі XIX-XX ст.

20-30-ті роки XX ст. у Західній політичній економії вважаються «роками високої теорії» – періодом, що характеризується надзвичайною концентрацією інтелектуальних зусиль і появою низки нових теоретичних концепцій. Власне в цей період були опубліковані «Гроші» (1922р.) і «Банківська політика і рівень цін» (1926р.) Д. Робертсона, «Економічна теорія недосконалої конкуренції» (1933р.) Дж. Робінсона, «Трактат про гроші» (1930р.) і «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936) Дж. М.Кейнса, «Вартість і капітал» Дж. Р.Хікса та ін. У 1928-1931рр. Дж. Р.Хікс опублікував у часописі «Економіка», який видається в США, низку статей, присвячених умовам формування заробітної плати в будівництві. У цих працях існування капіталістичного прибутку виводиться з невизначеності, яка характеризує операції підприємця, та зумовленого нею ризику. А поняття «прибуток» в економічній теорії і на практиці асоціюється з поняттями «ризик» і «невизначеність». Заслуга щодо цього належить також і американському

вченому Ф.Найту, який опублікував у 1921 р. в Нью-Йорку свою працю [14].

Таблиця 1 – Детерміністичний вплив планової економіки на економіку України

Риса	Особливість риси	Наслідки
<i>1. Відстала технологічна структура цивільного сектора економіки</i>	Централізована система планування і управління активно чинить опір технічним нововведенням та визначає тенденцію "замикання" української промисловості на собі чи в крайньому випадку на інші держави колишнього СРСР	Конкурентоспроможність тільки двох видів продукції: сировини і наукомісткої продукцію, вироблену в рамках ВВП. Нерозвиненість цивільного машинобудування обумовило низьку ефективність технологічних процесів у всіх інших галузях
<i>2. Висока частка великих промислових підприємств</i>	Малі підприємства в недостатній кількості були наявні в галузях, що роблять предмети споживання, на автотранспорті, у будівництві, торгівлі, зв'язку, сільському господарстві	Така організаційно-виробнича структура ускладнює реалізацію технічних нововведень, вимагаючи значних фінансових витрат на заміну їх основних виробничих фондів
<i>3. Високий рівень "фізичного" монополізму</i>	Товари виробничо-технічного призначення випускалися тільки на одному підприємстві (часом розташованому поза України, але в СНД)	Зростання цін на машинобудування, хімічну і переробну промисловість
<i>4. Нерозвиненість горизонтальної інфраструктури ринку</i>	Система управління економікою, орієнтована на переважно вертикальний (периферія – центр) рух інформації та матеріально-речовинних цінностей	Вкрай важке трансформування в систему, що забезпечує горизонтальну інфраструктуру ринку
<i>5. Висока інерційність економічного середовища.</i>	Для переміщення в цьому середовищі достатніх для організації виробництва виробничих ресурсів були потрібні значні, іноді непомірні зусилля	1. Недостатня швидкість поширення інформації про дефіцит. 2. Невірні інтерпретації отриманої інформації. 3. Труднощі подолання перешкод на шляху переміщення ресурсів. 4. Низький середній рівень ділової енергії і загальний дефіцит усіх видів ресурсів. 5. Низький рівень організованості і дисциплінованості
<i>6. Низький рівень економічної культури всього населення</i>	Відсутність знань і досвіду дій у ринковому середовищі поєднувалася з відсутністю установок на економічну (раціональну, цілеспрямовану, з критерієм максимуму прибутку) поведінку	Парадоксальні реакції підприємств на ті чи інші акції Уряду, витримані в "класичних" ринкових традиціях
<i>7. Нечисленність середнього класу.</i>	Таке становище є наслідком соціальної політики, спрямованої на забезпечення всебічної залежності людини від держави, від її номенклатури, що її персоніфікує	У сучасних умовах нечисленність середнього класу є однією зі складових потенційної нестабільності соціально-політичної ситуації

У роботах Ф.Найта вперше був зроблений висновок про важливість концепцій розгляду ризику для економічної теорії. Відповідно до концепції Ф.Найта власне невизначеність є джерелом виникнення чистого прибутку чи збитків. Прибутки (збитки) є різницею між попередньою оцінкою величини витрат і доходів та реальними витратами і доходами. При цьому така різниця – прямий наслідок впливу на процес відтворення некерованої невизначеності [2]. Але, на нашу думку, концепція Ф.Найта шкідлива, оскільки породжує пасивність і непередбачливість підприємців: коли в основі прибутку перебуває певна невизначена подія, будь-яка спроба прогнозу (передбачення) недоцільна. Врешті-решт використання такої концепції призводить до парадоксу: виходить, що спроби підприємця здобути необхідну інформацію, його ініціатива щодо зменшення невизначеності й одночасного розширення області керованого ризику повинні призвести до зниження шансу одержання високих прибутків. Значним доробком концепції Ф.Найта є: по-перше якісний аналіз неконтрольованих чинників, які ведуть до утворення прибутків і по-друге він вперше запропонував розділити ризик і невизначеність. В інтерпретації Найта, поняття "ризик" відноситься до ситуацій, де індивід, що приймає рішення, може визначити математичні ймовірності і хаотичність виникнення подій, які пов'язані з цим ризиком. Навпроти, "невизначеність" по Найту відноситься до ситуацій, коли цю хаотичність неможливо виразити в одиницях виміру, необхідних для визначених математичних ймовірностей.

Дж. Р.Хікс у своєму трактаті «Стоимость и капитал», аналізуючи поняття «норма відсотка» і полемізуючи з Дж. М.Кейнсом, пише, що відсоток на реальні цінні папери повинен бути частково зумовленим існуючим ризиком, який, у свою чергу, зумовлений можливою несплатою боргу; певною мірою це стосується цінних паперів з довгостроковим погашенням – невизначеністю майбутніх грошових відсоткових ставок.

Викладення Дж. Р.Хікса стали значним доробком до концепції портфеля Г.Марковіца і В.Шарпа, які запропонували враховувати ліквідність та інші фінансово-економічні показники при оптимізації портфеля цінних паперів.

У процесі дослідження наукових уявлень про ризик нами подана хронологічна таблиця еволюції формування даного терміну з основними підходами щодо інтерпретації даної категорії (табл.2).

Період з 1960 по 1975 рр. ознаменувався прискореними темпами розвитку економіки західних країн. У цей час категорія економічного ризику дещо втратила свою практичну значущість, і як наслідок – ігнорування або недооцінка господарського ризику при розробленні

стратегії і тактики економічної політики призводить до уповільнення темпів економічного зростання.

Таблиця 2 – Еволюція формування наукових уявлень про ризик

Автор, рік	Термін
1	2
Тюнен. Ізольована держава, 1850 р.	Пов'язав прибуток підприємця з невизначеним ризиком, від якого неможливо застрахуватися. Вважав, що підприємницький прибуток можна отримати, вираховавши з валового прибутку відсоток на інвестований капітал, плату за управління, страховий внесок. Остання складова розраховується відповідно до кількісно вимірюваного ризику
Бабенко Л.Г. Бухгалтерский терминологический словарь, 1909р.	«Ризик – це здійснення справи на вдачу» [2]
Р.Кантильон. Ес-се про природу торгівлі взагалі	Вперше ввів термін “підприємець” – людина, що купує за відомою ціною, а продає за невідомою і, таким чином, несе ризик. До даної категорії вчений відніс купців, фермерів, розбійників, тобто осіб з невизначеним заробітком
А.Маршалл, А.Пігу, 30-ті роки	Розробили основи неокласичної теорії підприємницького ризику. Підприємець, що працює в умовах невизначеності, і прибуток якого є випадковою змінною, повинен керуватися у своїх діях двома критеріями: ризиками очікуваного прибутку та величиною їх можливих коливань. Його поведінка зумовлена концепцією граничної корисності. З двох варіантів капіталовкладень, що мають принести однаковий розмір прибутку, вибирається варіант, в якому коливання прибутку є меншими
Дж. М. Кейнс. Загальна теорія зайнятості, процента і грошей, 1936р.	Стверджував, що ризиком є частина вартості, пов'язана з можливими витратами, викликаними непередбаченими змінами ринкових цін, надмірним спрацюванням обладнання, катастрофами. Він наголошував на існуванні “втрат ризику”, необхідних для покриття відхилень реальної виручки від очікуваної. Доцільним є врахування трьох видів ризику: ризик підприємця (позичальника), ризик кредитора, ризик зменшення цінності грошової одиниці. Він також звернув увагу на роль схильності до азарту в діяльності підприємств. Всі види ризиків не прогнозовані. За Кейнсом, “схильність до ризику” – специфічна риса підприємця
Дж. фон Нейман, О.Моргенштейн, 40-і роки	Вперше дослідили проблему максимізації корисності індивідуума й прибутку фірми з урахуванням фактора ризику. Вони запропонували «просту лотерею», яку можна трактувати як атом ризику. Лотерея – це ситуація з двома наслідками, кожен з яких настає з певною ймовірністю
Г.Марковіц, Р.Тобін, В.Шарпом, 50-60-і роки	Г.Марковіц запропонував, а Р.Тобін узагальнив економіко-математичну модель обрання оптимальної структури портфеля фінансових активів. Р.Тобін довів, що вона не залежить від схильності інвестора до ризику. Оцінюючи вартість активів, вчені пов'язують її з поняттям ризику – невизначеністю щодо отримання доходу взагалі чи одержання в тому обсязі норми доходу від інвестицій, на який розраховує інвестор. У 1952 р. Г.Марковіцем і В.Шарпом була запропонована сучасна теорія ризику. Суть її в тому, що учасники фондового ринку керуються двома

Продовження табл. 2

1	2
	<p>двома цілями: підвищенням рівня очікуваного доходу і зниженням рівня ризику доходу. Їх досягнення можливе тільки за умови створення ефективного інвестиційного портфеля, що можливий для даного фондового ринку в єдиному варіанті. Г.Марковіц запропонував вважати показниками рівня ризику відхилення очікуваного значення випадкової змінної (прибутку) від її середнього значення – варіацію та стандартне відхилення.</p> <p>Вагомим внеском В.Шарпа у теорію ризиків був розподіл загального ризику на дві умовні частини: систематичний ризик як наслідок загальних економічних зрушень і специфічний ризик як результат господарської діяльності окремого підприємства.</p> <p>В період з 1950 по 1960 роки ризик став предметом міждисциплінарних досліджень і об'єктом вивчення багатьох конкретних наук: теорії ігор, ймовірності, прийняття рішень, логіки, військових, медичних, економічних, правових дисциплін.</p> <p>Виникла нова галузь знань – ризикологія як наука про економічний ризик .У країнах з ринковою економікою в області ризикології почало проводитись багато досліджень</p>
Ожегов С. И. Словарь русского языка, 2001г.	<p>Ризик – це: «1. Возможная опасность. <i>Идти на риск. Без риска.</i> 2. Действие наудачу в надежде на счастливый исход. <i>На свой риск или на свой страх и риск действовать</i> (принимая на себя возможные про-изойти неприятности)» [8]</p>
Terry J.V., 1989г.	Ризик – нестабільність, невпевненість у майбутньому, точність, рівень непевності, пов'язаний з проектом або інвестиціями [17]
Davis E., 1995р.	«Ризик – це небезпека того, що відбудуться певні можливі події» [13, с.358]
Финансы и инвестиции. Англо-русский и русско-английский словарь, 1995 г.	«Ризик – це те, що підлягає вимірюванню, ймовірності зазнати збитки чи не використати вигоду» [11, с.123]
Рэдхэ К., Хью С., 1996	«...Ризик можна означити як можливість недоотримання прибутку чи зазначення збитків...» [9, с.13]
Вітлінський В.В., Верченко П.І., 2004р.	Ризик – це економічна категорія, яка відображає особливості сприйняття заінтересованими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями [5, с.5]
Івченко І.Ю., 2004р.	Ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якого є можливість кількісно і якісно визначити імовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети [7, с.21]

Після 1975 р. проблеми врахування ризику та його оцінювання посіли чільне місце в економіці розвинених країн.

Компанія GE Capital у 1993 р. вперше вживає термін «Chief Risk

Officer» для позначення посади топ-менеджера, який займається всіма аспектами ризик-менеджменту в компанії.

Спільними зусиллями фахівців Австралії і Нової Зеландії у 1995 р. розроблено та опубліковано перший у світі стандарт з ризик-менеджменту. Аналогічний стандарт у 1997 р. надруковано в Канаді і Японії.

А в 1996 р. створено Global Association of Risk Professionals, що об'єднує ризик-менеджерів, які відповідають за операції на фінансових ринках. Ця організація у 2003 р. об'єднувала 31110 членів у 100 країнах світу [18].

Таким чином, розглянувши різні підходи до визначення терміну «ризик», можна зробити висновок про наявність розбіжності як до самої категорії (небезпека, загроза, невизначеність, можливість збитку або втрат і т.п.), так і до методів і способів її вимірювання (грошами, відносними величинами і т.п.). Тому подальшим кроком дослідження є розробка універсального поняття ризику для предметної області економіки. Для того, щоб більш всесторонньо розкрити сутність цього складного явища, пропонуємо виділити наступні ознаки, які впливають на ризикованість події (рис.3).

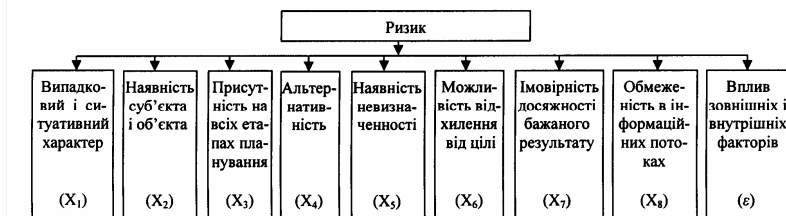

Рис. 3 – Характерні ознаки ризику

Отже при визначенні ризику потрібно задіяти наступні ознаки:

$$\text{Ризик} = f(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8) + \varepsilon.$$

Але в процесі прийняття економічними суб'єктами рішень, про допустимість і доцільність ризику, їм важливо знати не стільки можливість визначеного рівня втрат, скільки ймовірність того, що втрати не перевищать визначеного рівня. А вірогідність того, що втрати не перевищать визначеного рівня, є показником надійності, впевненості економічного суб'єкта. Тобто показники ризику і надійності взаємопов'язані, тому представляє інтерес більш докладний розгляд цих категорій.

З ризиком безпосередньо пов'язана надійність суб'єкта реального сектора. У наукових дослідженнях діада "надійність – ризик" є основ-

ною в системі понять, пов'язаних з ризиком. Для удосконалення цього поняття розглянемо сутність «надійність». З цією метою корисно звернутись до деяких понять теорії надійності. Держстандарт 13377-67 визначає надійність як «властивість виробу виконувати задані функції, зберігаючи свої експлуатаційні показники в заданих межах протягом необхідного проміжку часу або необхідного напрацювання». Радянські енциклопедичні словники визначають надійність як комплексну властивість технічних об'єктів, що полягає в його спроможності виконувати задані функції, зберігаючи свої основні характеристики у встановлених межах.

Таким чином, надійність суб'єкта реального сектора – це характеристика, що відображає можливість того, що він буде виконувати задані функції принаймні протягом заданого проміжку часу за певних умов.

З поняттям надійності тісно пов'язані такі поняття як відмова і безвідмовність. Тому пропонуємо як відмову виробничої системи вважати такий її стан, що порушує процес забезпечення споживачів продукцією, яка випускається в заздалегідь заданих планом обсягах. Усі інші стани будемо вважати нормальним функціонуванням.

Таким чином, на основі аналізу різноманітних понять ризику, врахування недоліків, що стримують практичне використання, цього поняття нижче уточнено поняття ризику, що буде використано для кількісного визначення його рівня і управління ризиком.

Ризик – це ситуативна характеристика взаємодії суб'єктів і об'єктів ризику при переході системи зі стану нормального функціонування (працездатності) у стан відмови в умовах невизначеності для досягнення бажаного результату під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників.

Тобто, як ключову ознаку сутності ризику пропонуємо конкретизувати прояви невизначеності через перехід системи зі стану нормального функціонування (працездатності) у стан відмови при врахуванні існуючої діалектичної об'єктивно-суб'єктивної структури ризику. Саме це, на нашу думку, й узагальнює можливі події, коли виникає обмеженість в інформаційних і грошових потоках при прийнятті рішень.

Крім того, наведене уточнення враховує можливості прояву різних ризиків під час здійснення тих або інших економічних процесів, що, в остаточному, й визначає різноманітність певних дій окремих суб'єктів господарювання у ризиковій ситуації. До того ж у наведеному визначенні враховано і дві складові у визначенні ризику: якісну і кількісну.

Таким чином, наведене уточнення не лише узагальнює існуючі

визначення та прийнятті характеристики ризику, але й ототожнює як змістовну, так і сутнісну складову цього явища, можливості прояву різних напрямків ризику. Втім ключовим моментом запропонованої дефініції ризику є врахування його зовнішніх і внутрішніх чинників, що в подальшому зумовлює зосередитися на класифікації ризиків щодо подолання певної частки ризикових подій.

1. Антикризисный менеджмент / Под ред. А.П.Грязнова. – М.: ТАНДЕМ - ЭКМОС, 1999. – 368 с.
2. Бабенко Л.Г. Толковый словарь русских глаголов: Идеографическое описание. Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы. – М.: АСТ - ПРЕСС., 1999. – 864 с.
3. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 156 с.
4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.2. – К.: Ника-Центр, 2000. – 592 с.
5. Вітлінський В.В., Верчено П.І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. – К.: КНЕУ, 2000. – 292 с.
6. Даль В. Толковый словарь русского языка: Современное написание. – М.: АСТ, 2003. – 984 с.
7. Івченко І.Ю. Економічні ризики. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 304 с.
8. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. – 4-е изд., доп. – М.: Азбуковник, 2001. – 940 с.
9. Рэдхэ К., Хью С. Управление финансовыми рисками: Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 288 с.
10. Рейф Ф. Русско-французский словарь, в котором русские слова расположены по происхождению, или этимологический лексикон русского языка. Т.2. – СПб., 1836. – 680 с.
11. Финансы и инвестиции. Англо-русский и русско-английский словарь. – М.: Джон Уайли энд Санз, 1995. – 224 с.
12. Badylis S.E. Analysis of Risk to Life and Limb. – Operations Research, 1980, 28(1), Jan - Feb. – 175 p.
13. Davis E. Debt. Financial Fragility and systemic Risk. – Oxford, 1995. – 396 p.
14. Knight F. Risk, Uncertainty and Profit. – New York, 1921. – 217 p.
15. Heilman Wolf – Riidinger / Versicherungs - mathematische Methoden des RiskManagement // Blatter. Deutsche Gesellschaft fur Versicherungs - mathematik. – 1989. – №2. – С.141; Mathematik und Muthos // Versicherungswirtschaft. – 1989. – № 12. – P.761.
16. Orzynski Kazimierz, Orzechowski Krzysztof. Materiały do studiowania ekonomiki ubezpieczeń gospodarczych. – Radom: Wyższa Szkoła Inżynierska. – 1979. – 46 p.
17. Terry J.V. Dictionary for business and finance. – London, 1989. – 567 p.
18. Global Association of Risk Professionals // <http://www.garp.com/nsidegsrp>.

Отримано 27.06.2007

УДК 330.15 : 504.064.2

Ю.Ю.ВИСТАВНА, В.В.ГРИНЕНКО

Харківська національна академія міського господарства

ОЦІНКА СТІЙКОСТІ ВОДОКОРИСТУВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Розроблено інтегральний критерій стійкості водокористування в Україні, що включає економічний, екологічний та соціальний компоненти. Аналізується стійкість водокористування в регіонах України. Оцінюється вплив економічного, екологічного та